گشتی در کارگاه های نمد مالی و کلاه مالی شهرکرد

یاد محله نمدمال ها بخیر

محمد مطلق
گزارش نویس

«اون زمان بگذشت بابا! اون زمان که محله نمدمالا برو بیایی داشت. اینجا همه یا نمدمال بیدن یا کلامال، گیوه دوز و جل دوز و آ تختکش، آهنگر و مسگر و نجارم بیدن تک و توک. عصری که می‌شد، آب و جارو می‌زدن، کتریای گِل دیفار پر آب جوش با چوغ چایی درست می‌کردن، آخ که چه صفایی داشت. پاک از اون ته دلُم می‌گما بابا! اون زمان بگذشت؛ شب که می‌شد، کاسبای محل که خونه می‌رفتن، یه لامپا بید یا نفت نداشت یا فتیله. یه چرخ چاه بید و هرکی کلکی خودش رو آتیش می‌زد. نه پول برق بید نه پول آب. پاییز که می‌شد، کرسی می‌هشتن تو حیاط، پنجاه تا استنبولی دود می‌رفت هوا. تو یه خونه ۴۰ تا بچه بید. خوراکشون یا عدسی بید یا سیرابی اما مهر و محبت زیاد بید بابا. همه تو حیاط، نمد مالش می‌دادن و کلاه. ننه مون با چوغه لباس می‌شست. یا صابون خشتی بید یا گِل و کتیرا. مثل حالا نبید که آقا بره حموم نرم‌کننده بماله و فرق وا کنِد. اون زمان بگذشت بابا!»

محمود رفیعیان تنها گیوه دوز شهرکرد چنان با حسرتی عمیق، فلکه نمدمال‌های شهرکرد را توصیف می‌کند که لحظه‌ای خودم را در ۵۰ - ۴۰ سال پیش این محله حس می‌کنم، که همه ساکنانش یا در خانه یا در مغازه، نمدمالی و کلاه مالی می‌کردند. گیوه دوزها هم بودند البته؛ عده‌ای رویه را با قلاب می‌بافتند، عده‌ای برایش با کرباس و متقال زیره درست می‌کردند، عده‌ای تختکشی و آخر سر هم دوزنده‌ها که کار را تمام می‌کردند. اما حالا از آن همه، تنها دوزنده‌ای مانده که زیره و رویه را آماده از اصفهان می‌خرد و در میدان فردوسی یا محله قدیم نمدمال‌ها به هم می‌دوزد. زیره‌های پلاستیکی را ۱۵۰ هزار و «ملکی» یا همان زیره‌های کرباس و متقال را ۳۰۰ هزار تومان می‌فروشد.

محمدرضا طاهرپور کارشناس صنایع دستی در مورد محله نمدمالان شهرکرد و نحوه تغییر آن، این طور توضیح می‌دهد: «خیلی از این کارگاه‌ها از بین رفتند و آنهایی که ماندند به خاطر اضافه شدن دستگاه‌های پر سر و صدا مجبور شدند جا به جا شوند.» به گفته وی ،هنوز در شهرکرد حدود ۳۰ کارگاه نمدمالی سرپا مانده است. یکی از کارگاه‌های سرپا مانده در محله نمدمال‌ها که بدون دستگاه و با همان شیوه قدیمی مالش نمد با دست و ساعد کار می‌کند، کارگاه نادر امینیان دهکردی است؛ جوانی که هنوز جواز کسب پدربزرگش را بر دیوار کارگاه دارد: «رضا امینیان مجاز است یک باب مغازه در تصدی خودش داشته باشد.» تاریخ جواز به ۵۵ سال پیش برمی گردد. زمانی که نمد پرکاربرد بود؛ خانه‌ها زیرمنقلی و روکرسی و پادری می‌خواستند و چوپانان کولجه یا کوله و شنلی که بتوانند بی‌هراس از سرما یا دندان تیز خرس در کوهستان بخوابند.

نادر هنوز هم شنل درست می‌کند. بعضی از شنل‌ها آستین ندارد اما طوری تا خورده‌اند که آستین دار به نظر برسند: «هم جلوی نفوذ سرما را می‌گیرد هم گرما. زمستان از کیسه خواب هم گرم‌تر است. می‌شود با این شنل نمدی شب تا صبح توی برف خوابید. به آستین دارها کپَنک می‌گوییم. بعضی هم کوتاهش را دوست دارند.» یک شنل آستین دار از «اشگل» آویزان است. خوب که نگاه می‌کنم می‌بینم سرآستین جایی برای بیرون آوردن دست ندارد. با خودم می‌گویم چوپان با این شنل چطور چوب دستش می‌گیرد؟ راستش را بخواهید شنل نمد، آنقدر سنگین هست که نشود از رخت آویز آویزان کرد. برای همین آویز مخصوصی هم دارد که با چوب و چرم درست می‌کنند و به آن اشگل می‌گویند. طاهرپور می‌گوید: «نه گلوله از شنل نمدی رد می‌شود و نه دندان خرس.» نکته جالب‌تر اینکه نمد را چون با صابون می‌مالند، هرگز آن را نمی‌شویند چون نرم می‌شود مخصوصاً شنل که دیگر به تن چوپان بیچاره زار می‌زند، اما اگر کیف یا یک تکه پادری نمدی دارید و با نرم شدنش مشکلی ندارید می‌توانید تمیز شست و شویش دهید.

خب اشگل را که یاد گرفتید، یکی دیگر از ابزار مربوط به این شغل «پنجه» است که با آن پشم را پخش می‌کنند. چیزی شبیه دست با ۶ انگشت. می‌گویم اینکه ۶ انگشت دارد چرا اسمش را گذاشته‌اید پنجه؟ نادر می‌خندد و می‌گوید تا حالا به این موضوع فکر نکرده. او هر شنل را ۳۵۰ هزار تومان می‌فروشد و اگر کسی ۳ گونی پشم خوب برایش بیاورد و ۵۰هزار تومان هم بالایش بدهد، حاضر است یک شنل دلخواه برایش درست کند یا هرکدام را که پسندیده، بردارد.

نمدمال‌های شهرکرد، کارهای معمولی را با پشم محلی و کارهای فانتزی را با پشم وارداتی مرینوس درست می‌کنند. اما نکته مهم اینکه کلاه مال‌ها نه با پشم بلکه با کرک بز، کلاه درست می‌کنند که تعداد آنها هم کم شده و حالا در خیابان فردوسی یکی دو کلاه مال بیشتر نمی‌شود پیدا کرد. یکی از آنها مهدی شیخ شاهرخ پیرمرد ۷۵ ساله‌ای است که هنوز هم در میان ایلات و عشایر دور و بر کلاه او ارج و قربی دارد: «من و بهزاد مانده‌ایم. بهزاد هم یک روز هست یک روز نیست.» شیخ شاهرخ با کیسه حمام سیاهی که رنگ کلاه را به خود گرفته، دارد پرداخت می‌دهد. تابه و چراغش هم سیاه است. تابه، برعکس ساجی که قدیم روی آن نان می‌پختند، گود است اما از اینکه بگذریم، در نگاه اول آدم را یاد همان ساج‌های آهنی می‌اندازد که از زیر گرم و آماده می‌شد برای پخت نان. کلاه مال کرک را در تابه گرم می‌کند و صابون به خوردش می‌دهد تا وقتی که فرم گرفت بعد قالب می‌کند که معمولاً کله‌ای از چوب گردوست. شیخ شاهرخ به قالب بزرگی اشاره می‌کند و می‌گوید: «دیگر کله از این بزرگتر نداریم.» کله‌ها آنقدر کلاه به سر گذاشته‌اند که انگار چیزی انسانی در آنها باقی مانده است. آنها در قفسه اوستا شیخ شاهرخ به قطار ایستاده‌اند و به گفت‌وگوی ما گوش می‌دهند:

«هر طایفه‌ای یک جور کلاه را می‌پسندد. بازفتی‌ها کلاه کوتاه و مشکی، نجف آبادی‌ها یک جور، کوهرنگی‌ها یک جور. بعضی‌ها سفید، بعضی قهوه‌ای و بعضی سیاه. هر طایفه‌ای کلاه خودش را دارد.»

عکس: امیرحسام زرافشان / ایران

> هر طایفه‌ای یک جور کلاه را می‌پسندد. بازفتی‌ها کلاه کوتاه و مشکی، نجف آبادی‌ها یک جور، کوهرنگی‌ها یک جور. بعضی‌ها سفید، بعضی قهوه‌ای و بعضی سیاه. هر طایفه‌ای کلاه خودش را دارد

می خواهم به یکی از کارگاه‌هایی که با دستگاه کار می‌کنند هم سری زده باشم. کارگاه حبیب‌الله احمدپور در شهرک صنعتی نیمه تعطیل شهرکرد. او حدود ۷۰ سال سن دارد و خیلی دیر به این شغل روی آورده یعنی از ۵۰ سالگی اما نمدمالی در شهرکرد چیزی نیست که آموزش پیچیده‌ای نیاز داشته باشد. آنها اگر از بچگی و در خانه هم این صنعت را ندیده باشند، حتماً دور و بر خود آدم‌های زیادی را دیده‌اند که نمدمالی می‌کنند.

دستگاهی که از آن حرف می‌زنند درواقع کاری نمی‌کند جز کوبیدن نمد که آن هم لااقل باید ۲۰ بار خاموش کرد، عیب کار را گرفت و دوباره لای دو لبه آهن گذاشت تا کوبیده شود. با اوستا حبیب‌الله حرف می‌زنم اما همچنان نگران دو پسر او هستم که یکسره دستشان را لای دستگاه فرو می‌کنند تا قبل از کوبش بعدی، لوله نمد را سرجای درستش بگذارند: «از پشم محلی روکش صندلی و کمربند طبی و این چیزها می‌سازیم و از مرینوس هم نمد کیف و کفش. قبلاً که محله نمدمال‌ها بودیم خیلی سفارش می‌گرفتیم ولی الان کم شده. اگر کسی بود که این روکش‌های صندلی را رد کند خارج خوب بود. خارج خریدار دارد ولی کسی نیست رد کند.» روکش نمد حتی جلوی آفتاب هم نمی‌گذارد صندلی داغ شود و در فصل سرد هم بدن راننده را گرم نگه می‌دارد.

وحید پسر حبیب‌الله دو سال بیشتر نیست که وارد این شغل شده اما خلاقیتش زبانزد است. او با الهام از پنجره‌های ارسی، زیراندازهایی ساخته که تنه به تنه فرش می‌زند. حتی یاد گرفته نمد را لایه لایه روی هم بگذارد و طرح را به شکل سه بعدی درآورد. در بازارچه صنایع دستی شهرکرد، کیف و کفش‌های نمدی، کلاه مکزیکی‌ها رنگ به رنگ نمدی و زیراندازها و پادری های نمدی چنان چشم نوازی می‌کنند که حد ندارد. اینجا می‌شود کار را تمام شده دید؛ باب سلیقه مشکل‌پسندها و به شکل باورنکردنی امروزی. با نمد چه چیزها که نمی‌شود ساخت؛ کوله و شنلی برای چوپان، کمربندی برای بیمار، روکشی برای صندلی، کلاهی برای شالیکار، کفشی برای میهمانی و فرشی برای تزئین خانه زوج امروزی.

قاب

هنری فراموش شده پشت ویترین

یک جدول با دو شرح

جدول روزنامه *ایران* دارای دو «شرح عادی و ویژه» است. در صورت تمایل به حل دو شرح ابتدا یکی از شرح‌ها را با مداد حل کرده و سپس با پاک کردن جواب شرح اول، به حل شرح دوم بپردازید.

۶۸۲۳

جدول عادی

افقی:
۱- استاد سخن فارسی- اثر تاریخی و توریستی شهرستان ایوان
۲- سازمان پیمان آتلانتیک شمالی- راننده کشتی- فرماندهان
۳- ناپیدا- دیوار قلعه- نژاد زرد پوست آسیایی- شدیدتر
۴- نماد باروری و برکت در سفره نوروزی- از محبت گل می‌شود
۵- ماده بیهوشی- نشان و رونق- بیمارستانی در خیابان وحدت اسلامی تهران
۶- عنصر فلزی شماره ۷۵ جدول تناوبی- رشته‌ای در ژیمناستیک- مملو
۷- آوای گریه- درخت جنگلی- مرکز خراسان رضوی- بسوی
۸- ضربه با پا- تکیه کلام خانم شگفت‌زده- نمی‌شنود- خلوص و یکرنگی
۹- گودال ژرف- در ترکیب به‌معنی افزاینده آید- واحد طول دستی- فیلمی در سبک کمدی سیاه از ست مک فارلن
۱۰- همراه آشغال- متکبر- عطر شیرینی
۱۱- تکنیک محبوب هنرمندان نوگرا در اوایل قرن بیستم- راه رفتن کودکانه- تور حصارکشی
۱۲- راضی- شهری در استان گلستان
۱۳- پشت سر- قدیمی- قربانگاه مکه- دنباله روی سوزن
۱۴- ناشناس- نماز تنهایی- اندوه، مشقت
۱۵- رمانی اثر مارک تواین- متخصص و کارشناس

عمودی:
۱- فسیل- نوعی طرح پیراهن
۲- فراگیر- هله‌هوله- سهامداران
۳- دختر- بزرگراه میان دهان و معده!- ارمغان طبیعت- شهری در استان سیستان و بلوچستان
۴- ایالت کندوی زنبورها- دعای جادوگران- حلقوم- معطرکننده چای و شیرینی
۵- هادی- فرشته‌ای در آیین زردشت
۶- جمع غنیمت- دستگاه حرارت مرکزی- بی دینی
۷- یک و یک- غذای بیمار- گازی در جو- نام پرمحبت زنانه
۸- دومین شهر بزرگ هلند- اعتراض به حکم دادگاه
۹- آشپز- حسد- عضو پا- ماه برفی
۱۰- گویشی ایرانی- دالان- واحد پول کاغذی
۱۱- جاودان- خرد کردن چیزی در زیر دندان
۱۲- ضمیر جمع- ابتدا نداشتن- بادبرین- بلند و رفیع
۱۳- فیلمی در ژانر ملودرام اجتماعی به کارگردانی داریوش غذبانی- حرف تنفر- محصول صادراتی ما- دوستی
۱۴- چوب باریک ویولن نوازی- طلای سفید- از خود راضی
۱۵- قضاوت غیرعادلانه- بسیار غمگین

جدول ویژه

افقی:
۱- گونه‌ای ماهی استخوانی- نوایی از موسیقی قدیم ایرانی
۲- هیأت دولت را تشکیل می دهند- دوقلو- بازرس
۳- بعد از یک- ساحل طلا- خوب، خوش- اندیشه‌ها
۴- کوه استان ایلام- مقنی
۵- می‌بندند تا آماده انجام کار شوند- کلمه خطاب- آب و هوای مرطوب
۶- خیال ها- اثر برجسته ادبی- بوی غذای مانده
۷- گرداگرد لب و دهان- وارد کردن ضربه- ذکاوت- رژه جنگی
۸- دوست- پسوند دال بر زمان- دستگاه نساجی- نداری
۹- نرمی، نازکی- پذیرفته شده- بار رفت آید- ساز قلمی
۱۰- او- کوهی در ارمنستان و ترکیه- سؤال کننده از مظنون یا متهم
۱۱- کج و خمیده- کالا- خرد
۱۲- فرزند نبیره- جزیره‌ای ایرانی در خلیج‌فارس
۱۳- ترس- حدیث معروف نبوی- نوشته غیر شعر- باشرم
۱۴- آستانه و پیشگاه جلوی ساختمان- اتحاد و صمیمیت- سازنده پای افزار
۱۵- چکامه یا منظومه‌ای از جمله آثار حماسی ملی ایران سروده اسدی طوسی- چند نفر از شاهان فرانسه

عمودی:
۱- حرکتی در جودو- تیم فوتبال نروژی
۲- پول کوبا- هنری که از صداها تشکیل شده است- قاضی ورزشی
۳- سمت و سو- کشور مدار ۳۸ درجه- گوشت آذری- کاشکی
۴- علاقه‌مند- بت تراش عهد ابراهیم‌نبی- از مواد پخت کیک- هنوز قاچ نشده!
۵- بداقبالی- روستا
۶- این روستا در دهستان کوه مره سرخی و نزدیک شیراز قرار دارد- مرسوم نیست- چفت هم
۷- رئیس جیمز باند- کلمه آرزو- شهری در استان مازندران- عکسبرداری رایانه‌ای
۸- پس از سامانیان بر ایران حکومت کردند- گونه‌ای رقص
۹- سیاهی جسم- بخشیدن- خالکوبی- قلق
۱۰- وسیله احتیاطی- رشد یافته- ژاندارمری
۱۱- وسیله‌ای برای روشنایی- فرستاده
۱۲- منطقه‌ای تفریحی و بازارچه مانند در انگلیس- پاداش - قربانی- مایه‌ترشی
۱۳- نوعی امتحان- کام- پارچه زربفت- هنر و ترفند
۱۴- رود مرزی- رنگ انرژی زا- مناره دریایی
۱۵- سندروم- فراشی که سردسته صدنفر باشد

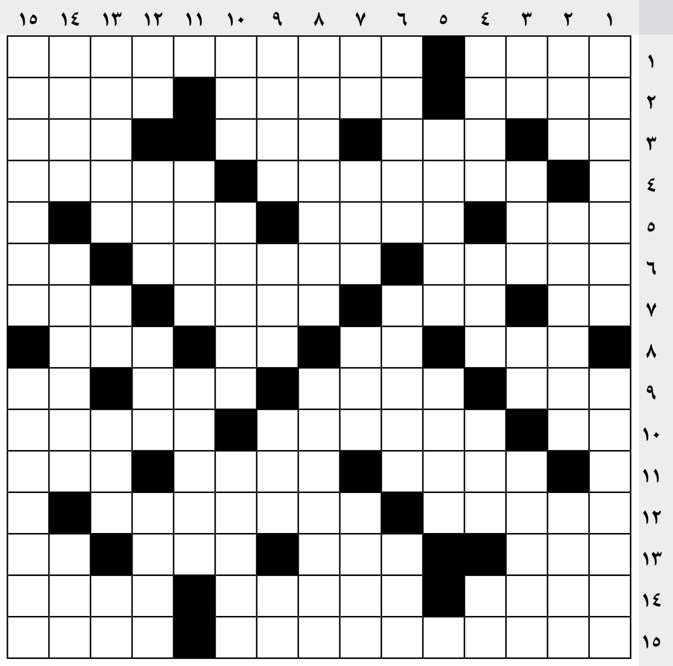

حل جدول عادی شماره ۶۸۲۲

	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
۱	ع	ط	ا	ر	د	■	ت	ر	ک	ا	ع	ت	ی	ا	د
۲	ر	و	س	■	ب	ن	ی	ا	د	م	■	ا	ل	ش	ن
۳	ق	م	ا	ش	■	ت	م	ب	ر	■	ا	ن	د	ک	■
۴	ب	ا	م	ی	ه	■	ا	و	■	ا	ح	ی	ا	■	م
۵	ه	ر	■	ا	م	ا	چ	■	ک	ل	ا	س	■	گ	د
۶	ا	■	ش	ر	ی	ف	■	ن	م	و	د	■	ک	ر	ی
۷	ر	م	ل	■	ا	ق	ا	ق	ی	ا	■	ش	ر	ی	ر
۸	ن	د	و	ش	ن	■	م	ل	س	■	و	ر	و	د	ی
۹	ا	ه	ا	ن	■	پ	ر	ی	ر	و	ی	■	ک	ر	ت
۱۰	ر	و	ر	■	ن	گ	ا	ه	■	ر	و	م	ی	■	ا
۱۱	ن	ش	■	ب	ی	ا	ض	■	ب	ا	ل	ا	■	ا	س
۱۲	چ	■	س	ا	و	ه	■	ن	د	■	ا	ت	ی	ک	ت
۱۳	■	م	ح	ر	ر	■	ا	م	ی	ر	■	م	و	ن	ث
۱۴	م	د	ر	ک	■	چ	ل	و	ه	گ	ر	■	ر	و	ن
۱۵	و	ح	ی	د	ا	م	ی	ر	ی	■	س	ا	ی	ن	ا

حل جدول ویژه شماره ۶۸۲۲

	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
۱	د	ر	ا	م	ز	■	ب	ا	ز	ا	ر	ی	ا	ب	ی
۲	س	ی	ل	■	ب	ر	د	س	ی	ر	■	م	ی	خ	ک
۳	ت	ا	ش	و	■	س	ر	ی	ر	■	م	ا	ر	ش	■
۴	ب	س	ن	د	ه	■	ق	د	■	ا	ر	ن	چ	■	ش
۵	ه	ت	■	ا	ل	چ	ه	■	ک	م	د	ی	■	ش	ه
۶	د	■	م	د	ا	ر	■	ب	ا	ر	م	■	ت	ا	ر
۷	س	ی	ب	■	ک	ی	ا	م	ک	ی	■	ا	ن	م	ی
۸	ت	ل	ا	و	ت	■	ه	ب	ل	■	ا	ت	ی	ل	ا
۹	ک	م	ر	و	■	س	و	ی	ی	ف	ت	■	د	و	ر
۱۰	ر	ا	ک	■	ا	ه	ا	ی	■	ر	ی	ش	ه	■	ب
۱۱	د	ن	■	ب	ر	ن	ز	■	ب	ش	ک	ن	■	ش	ح
۱۲	ن	■	ح	ا	س	د	■	ن	ر	■	ت	ا	ن	ک	ر
۱۳	■	ع	ل	ن	ی	■	ف	ه	ی	م	■	س	و	ی	ا
۱۴	ت	م	ا	م	■	م	ت	ن	ا	ه	ی	■	ا	ب	ن
۱۵	ف	و	ل	ک	س	و	ا	گ	ن	■	ی	ک	ر	ا	ی